

La militant que s'amagava les ungles

Maria Domènech i Perich, regidora a l'Ajuntament de Banyoles el 6 de maig del 1938

Text > GEMMA BUSQUETS ROS

Fotos > COL·LECCIÓ FAMÍLIA DOMÈNECH I TARRADAS

S'amagava les ungles cremades quan els familiars la visitaven a la presó de les Corts de Barcelona. Sotmesa a un consell de guerra el 21 de març del 1941, la van recloure, gairebé de per vida, quan tenia vint-i-vuit anys i encara l'alegria espurnejant en la mirada. Tres dies abans del Nadal del 1939 havia tornat de França, on s'havia exiliat, i la van enxampar a Figueres. Li havien encomanat reorganitzar el partit. Filla d'una família d'esquerres, can Xumeia de Banyoles, la Maria, nascuda a Girona el 1913, era la més gran dels sis fills de Bartomeu Domènech Figueres i Dolors Perich Serra. Amb la guerra, en Lluís i en Joaquim, els dos germans, van anar al front: en Lluís es va allistar de voluntari a Terol i a Guadalajara. En Joaquim va ser un dels *biberons* de la batalla de l'Ebre. Les germanes Maria, Teresa, Carmelita i Consol van lluitar en l'esfera reservada a les dones: la rereguarda. Les germanes ajudaven amb el davantal d'infermera a l'hospital de guerra instal·lat al monestir de Sant Esteve de Banyoles que dirigia el doctor Francesc Jimeno i la seva dona, Gerti Krcmarik. La militància o la defensa dels drets comença cosint roba, guarint soldats ferits sota les arcades del claustre benedictí o fent-se càrrec dels nens i nenes refugiats que el juny del 1937 pescaven a l'estany o es tiraven a l'aigua mentre la càmera de

>> Maria Domènech.

>> La família Domènech Perich reunida a Banyoles el 24 d'octubre de 1954. D'esquerra a dreta: Lluís, Teresa, Carmelita, Maria i Joaquim. A primera fila, Bartomeu Domènech i Dolors Perich.

Rafael Vilarrubias encapsula amb un sol clic tota la innocència de la infantesa. De les tasques d'assistència només hi ha un pas per tenir carnet. La Maria, que era la gran, també era la més polititzada de la família. Modista de professió, va exercir la militància i el compromís adquirit amb els valors de la República formant part de la Unió de Dones de Catalunya, pionera en el feminisme de base. També va formar part del Socors Roig i posteriorment de la Secció Femenina de les Joventuts Comunistes (JSUC). Però pel que ha transcendit, el fet pel qual l'Ajuntament de Banyoles va batejar un carrer amb el seu nom l'any 2000, va ser per haver estat regidora al consistori banyolí durant la guerra. El 6 de maig del 1938, el regidor del PSUC Narcís Saubí va anar al front, i així es va decidir que Maria Domènech el substituís. Va ser una de les poques dones que van ocupar aquest càrrec municipal a les comarques gironines, però la segona que ho va fer a Banyoles. Amb dinou anys, la teixidora de la fàbrica Les Saques i sindicalista de la CNT Maria Banal Pineda va ser la primera dona regidora l'1 de febrer del 1937, en què va substituir el regidor Ricard Baserbas, perquè la seva lleua havia estat cridada al front. No hi ha homes a les fàbriques, s'hi posen les dones. No hi ha homes als ajuntaments, s'hi posen també elles. Però no n'eren simples substitutes, perquè el posicionament les assenyalava directament. La Maria ho sabia. I ho va

saber massa bé la família Domènech, que exemplifica la cruel repressió de la dictadura franquista: el pare i el germà Lluís van ser empresonats, i el germà Joaquim va passar pels camps de concentració de Barbastre, Deusto i Miranda de Ebro, i al Marroc va formar part d'un dels eufemístics batallons de soldats treballadors que van construir la carretera de Nador en unes condicions pèssimes.

La Maria sabia que amb la derrota el seu nom estava assenyalat en vermell de Rússia. En els informes de la Falange la defineixen com una «gran entusiasta de la causa roja». I amb les germanes, Teresa i Carmelita, van emprendre el camí fangós i incert de la retirada. El seu destí fatal, que l'acabaria conduint a les Corts, va estar lligat a una ordre de la direcció del partit a Perpinyà segons la qual la Maria era l'encarregada d'establir una base a les comarques gironines per reorganitzar el partit. El juny del 1939 va entrar clandestinament a Banyoles, on va contactar amb dos militants banyolins que no s'havien exiliat, Joan Llansó i Enric Font. Feta la feina, se'n va tornar a Perpinyà. La segona vegada no va tenir tanta sort. La Maria va arribar a Barcelona el 20 de desembre del 1939 per entrevistar-se amb el dirigent comunista Alejandro Matos, que havia establert una petita base a Barcelona. Les cartes que Matos enviava a la direcció del partit a Perpinyà eren interceptades per la policia franquista,

que n'estava al corrent, i li va preparar un parany. En el seu camí de tornada a Perpinyà, la Maria s'havia guardat dues cartes que li havia entregat Matos. Quan la van interceptar a Figueres, va intentar empassar-se les cartes. Era el 22 de desembre del 1939. L'operació va concloure el febrer del 1940 amb la detenció de cinquanta-dos militants, entre els quals hi havia els banyolins amb qui la Maria s'havia reunit. Abans de la presó, a la Maria la van torturar brutalment, però va resistir al dolor i va callar. Soferta, com les ungles cremades que s'amagava quan els familiars la visitaven a les Corts.

Els vencedors fotografiaven les recluses amb les monges per testimoniar la seva «rehabilitació». Després de dotze anys, l'octubre del 1951, la Maria va sortir de les Corts en llibertat condicional. Estava a punt de fer quaranta anys i ja no quedava res d'aquella noia de riulla vital. Envellida i de missa diària, la repressió va aconseguir el seu objectiu: la Maria va acabar treballant en una institució de rehabilitació de dones a Barcelona. L'abril del 1961, vint anys després que la detinguessin, va obtenir la llibertat definitiva. El 24 d'octubre, per Sant Martíà, la família Xumeia es va fotografiar per celebrar la llibertat condicional de la filla gran. Hi són els cinc germans vius. La Maria hi somriu. De la manera que les monges li han ensenyat. Un cop jubilada va tornar a Banyoles, on va morir el 1997.